

Heideggerio technikos filosofijos formavimosi kontekstas: Cassireris, Jüngeris, Spengleris

Tomas Nemunas Mickevičius

Vilniaus universiteto Filosofijos instituto Kontinentinės filosofijos ir religijos studijų katedra
E. paštas tomas.mickevicius@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje pristatomas svarbių M. Heideggerio technikos filosofijos elementų formavimosi kontekstas tarpukario Vokietijos autorių tekstuose. Aptariamos paralelės tarp Heideggerio ir E. Cassirerio, E. Jüngerio bei O. Spenglerio industrializacijos proceso filosofinių apmąstymų. Nagrinėjant šių mąstytojų moderniosios technikos koncepcijų ryšius išryškėja, kaip vystėsi Heideggerio tekstams būdinga industrializacijos proceso artikuliacija bei jo technikos filosofijai svarbi problematika, liečianti planetarinį moderniosios technikos išplitimą ir poveikį bei technikos, kaip Vakarų ir šiuolaikinės žmonijos apskritai lemties, sampratą. **Pagrindiniai žodžiai:** technika, industrializacija, techninė civilizacija, planetarinis mąstymas, technikos filosofija

The Context of Heidegger's Philosophy of Technology: Cassirer, Jünger, Spengler

Abstract. In this article the context of the formation of some important elements of Heidegger's philosophy of technology is presented. The parallels between Heidegger's and Ernst Cassirer's, Ernst Jünger's and Oswald Spengler's philosophical reflection on the process of industrialisation are discussed. While discussing the connections of their conceptions the development of characteristic Heideggerian articulation of industrialisation process comes to the fore, as well as of some important themes of Heidegger's philosophy of technology: planetary scope of modern technology's reach and impact and the notion of technology as destiny of the West and modern humanity in general.

Keywords: Heidegger, technology, industrialisation, technological civilization, planetary thinking, philosophy of technology

Mokslinis tyrimas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonę Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

Received: 06/11/2018. **Accepted:** 17/12/2019

Copyright © Tomas Nemunas Mickevičius, 2019. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Straipsnyje pristatomas kai kurių svarbių Martino Heideggerio technikos filosofijos elementų formavimosi kontekstas tarpukario Vokietijos autorių tekstuose. Parodoma, kad dar iki Heideggeriui pradant detaliau filosofškai apmąstyti moderniosios technikos esmę 4-ojo dešimtmečio viduryje, kai kuriais atžvilgiais panašių technikos esmės paieškų galima rasti ir kiek anksčiau parašytuose kitų tarpukario Vokietijos autorių tekstuose, buvusiuose, anot tyrinėtojų, tiek Heideggerio įkvėpimo, tiek polemikos šaltiniais. Pirmiausia ir plačiausiai pristatomas paties Heideggerio ne kartą pripažintas glaudus sąryšis tarp jo ir Ernsto Jüngerio moderniosios technikos specifikos apmąstymų, ryškiausiai pasirodantis konkrečiuose industrializacijos procesų aprašymuose bei planetarinio moderniosios technikos išplitimo ir poveikio refleksijoje. Taip pat parodomas panašumas tarp, viena vertus, Heideggerio ir Oswaldo Spenglerio moderniosios technikos kaip šiuolaikinio žmogaus lemties (*Schicksal*) sampratos ir, kita vertus, Heideggerio ir Ernsto Cassirerio polemikos su fatalistine technikos lemties interpretacija.

Industrializacijos filosofinė artikuliacija

Kalbėdamas apie įtakas saviesiems moderniosios technikos apmąstymams pats Heideggeris išskiria Jüngerio vardą, teigdamas, kad pastarojo knygos *Darbininkas. Forma ir valdžia* „aprašymai“ (Beschreibungen) suteikė „nepaliaujamą paskatą“ jo garsiam tekstui „Technikos klausimas“ (1976: 391). „Aprašymų“ terminas čia nėra atsitiktinis, mat Jüngeris pirmiausia ir išgarsėjo kaip rašytojas Pirmojo pasaulinio karo memuarais *Plieno audros* (1920), o veikale *Darbininkas* gausu įvairių šiuolaikinės technologizuojamos žmonių gyvenimo tikrovės aprašymų, kurių svarbą ir pats autorius akcentuoja dar veikalo pirmojo leidimo pratarinėje (Jünger 1964: 13). Pavyzdžiui, iliustruodamas veikalui esminę darbininko formos (*Gestalt des Arbeiters*), esančios tam tikra metafizine šiuolaikinės visuomenės technologizacijos procesų varomąja galia (Jünger 1964: 126), sampratą, Jüngeris (1964: 105) rašo:

Pobūdis judėjimo, apie kurį čia šnekama, <...> yra pastebimas tiek, kiek akis siekia, o akis šiame laike siekia toli. Tai nėra vien tik eismas – mechaninė nuotolio įveika [Überwindung der Entfernung], kuri veržiasi pasiekti sviedinio greitį – šitai judėjimas pasiglemžė, bet taip pat [pasiglemžė – T. M.] ir apskritai bet kokią veiklą. Jis pastebimas laukuose, kuriuose sėjama ir nuimamas derlius, šachtose, iš kurių išgaunama rūda ir anglis, ir užtvankose, kuriose tvenkiasi upių ir jūrų vanduo. <...> Jo netrūksta nei mokslo laboratorijose, nei prekybos kontorose <...>.

Ir toliau toje pačioje knygoje: „Dirva, dabar tvarkoma mašinomis ir tręšiama dirbtiniu fabriko azotu, daugiau nebėra ta pati dirva“ (Jünger 1964: 176). Tyrinėtojai visai pagrįstai teigia, kad tokie ir panašūs Jüngerio teksto fragmentai turėjo įtakos garsiesiems Heideggerio (1992e: 225–226) straipsnio, skirto technikos temai, pasažams:

Hidroelektrinė pastatyta ant Reino upės. Ji nustato upę duoti vandens spaudimą, priverčiantį turbinas sukstis, o šis sukimasis varo mašinas, gaminančias elektros energiją, kurios eksploatacijai pastatytos elektros stotys ir elektros tinklai. Šioje elektros energijos nustatymo sąsajų srityje ir Reinas pasireiškia kaip kažkas nustatyta. Hidroelektrinė pastatyta ant Reino ne

taip, kaip senovinis medinis tiltas, per šimtmečius jungęs krantus. Priešingai, pati upė įstatyta į jėgainę. Dėl pačios jėgainės esmės ji yra tai, kas ji yra kaip upė, t. y. vandens spaudimo tiekėja. Kad nors apytikriai suvoktume čia pasireiškiančių dalykų baisingumą, bent akimirką atkreipkime dėmesį į priešingybę, nusakomą dvejopai: „Reinas“, įstatytas į jėgainę, ir „Reinas“, apie kurį kalbama meno kūrinyje, to paties pavadinimo Helderlyno himne.

Taip pat tame pačiame tekste skaitome:

Kitaip atrodo laukas, kurį kadaise įdirbdavo valstietis, kai įdirbti dar reikė: prižiūrėti ir puoselėti. Valstiečio darbas nėra arimo eksploatacija. Pasėdamas grūdus, jis atiduoda sėklą augimo galioms ir globoja jų tarpimą. Tačiau net žemės įdirbimas patenka į visiškai kitaip su tvarkytos žemdirbystės vėžes, kai gamta yra statoma. Ji statoma eksploatacijos prasme. Dabar žemdirbystė yra motorizuota maisto pramonė. (Heideggeris 1992e: 225)

Taigi abiem mąstytojams rūpėję artikuliuoti tuo metu besirandančios naujos tikrovės – įvairialypės pasaulio industrializacijos ir technologizacijos – pobūdį bei mastą. Kaip matėme, anot abiejų mąstytojų, modernioji technika skleidžiasi labai plačiame žmogaus gyvenimo diapazone – nuo žemdirbystės iki darbo biure – ir ji keičia būdą, kuriuo žmogui atsiveria apskritai visa tikrovė, taip pat ir pats žmogus. Šis pokytis toks, kad tikrovė, visa esinija atsiveria redukuotai, kaip išteklių ar atsargų (*Bestand*) šaltinis. Šioje vietoje galima pastebėti, kad panašių moderniosios technikos atliekamo tikrovės redukavimo aprašymų – į tai taip pat yra atkreipę dėmesį tyrinėtojai – aptinkame ir 1931 metų Spenglerio tekste *Žmogus ir technika. Indėlis į gyvenimo filosofiją*: „Dirbtinis pasaulis persmelkia ir užnuodija natūralųjį. Civilizacija pati tapusi mašina, kuri viską daro arba ketina daryti mašiniškai. <...> Daugiau nebepamatoma jokio krioklio mintyse nepaverčiant jo į elektrinę jėgą. Nebematoma jokio lauko, pilno besiganančių bandų, nemąstant jų pervertinimo į mėsos atsargas [Fleischbestandes] <...>“ (1931: 78–79). Vis dėlto kaip favoritą iš savo amžininkų tarpo technikos apmąstymų klausimais Heideggeris išskiria tik Jüngerį, tad, aptarę kai kuriuos konkrečius jo aprašymus, detaliau eksplikuokime jo teorinę poziciją. Kaip apibendrina Vincentas Blokas (2017: 1),

Pirmojo pasaulinio karo apkasuose jis [Jüngeris – T. M.] patyrė Apšvietos amžiaus destrukciją ir pasirodymą naujos eros, kurioje dominuojančios kategorijos yra technika, funkcionalumas ir darbas. Vertybinės kategorijos kaip racionalumas, lygybė ir laisvė nebegalioja ir užleidžia vietą tiek gamtos pasaulio, tiek žmogaus *totaliai mobilizacijai*, kurioje pasaulis ir žmogus pasirodo funkcionalumo bei našumo požiūriu.

Taigi Jüngeris straipsnyje „Totali mobilizacija“ aprašęs tą Pirmojo pasaulinio karo ypatybę, jog pastarojo reikmėms – skirtingai nei ankstesniuose karuose – mobilizuojamas nebe vien tam tikras visuomenės karių sluoksnis, bet apskritai visa visuomenė su visomis jos veiklomis, kiek vėliau teigia, jog net ir karui pasibaigus vis dėlto moderniosios visuomenės ir toliau organizuojasi pagal naujojo industrinio karo logiką. Minėtame kiek vėlesniame tekste *Darbininkas* Jüngeris (1964: 164) kalba apie „techniką kaip pasaulio mobilizaciją per darbininko formą“. Pasak autoriaus, technika visai nėra neutralus fenomenas (Jünger 1964: 175), o veikiau toks, kuris pirmiausia griaua nusistovėjusias

vertybines sistemas, hierarchijas ir kitus socialinės sanklodos elementus, o galiausiai turėtų sukurti ir naują žmogiškojo gyvenimo tvarką. Tokią poziciją galėtume vadinti technologinio determinizmo terminu – nuomone, jog technikos raida vyksta savaime bei lemia žmogiškąją tikrovę (Norkus 2012: 81). Tad Jüngerio išraiška „darbininko forma“ (*Gestalt des Arbeiters*) yra metafizinė kategorija, nurodanti į žmonių nekontroliuojamą visų technologizacijos procesų varomąją jėgą. Kaip tik tokie Jüngerio moderniosios technikos apmąstymai atsispindi vėlesniuose Heideggerio tekstuose. Kaip teigia Michaelas Zimmermanas (1990: 80), „Heideggerio vėlyvesnė idėja, kad technologinėje eroje žmonija yra „provokuojama“ *Gestell*, i.e., verčiama traktuoti save ir visus kitus esinius kaip „stovintį rezervą“ (*Bestand*) totaliai mobilizacijai, buvo analogiška Jüngerio idėjai, kad darbininko *Gestalt* vertė žmoniją mobilizuoti save ir žemę kaip stovintį rezervą stiprinant technologinį totalios kontrolės projektą“. Panašiai kaip Jüngeris, Heideggeris teigia šį nuo žmonių pasirinkimo nepriklausantį technologizacijos procesą apimant praktiškai visas tikrovės sritis. Tekste „Metafizikos įveika“ jis teigė: „Šis pavadinimas [technika – *T. M.*] apima visus esinijos regionus, konstruojančius esinių visumą: suobjektintą gamtą, suindustrintą kultūrą, rutinizuotą politiką ir dirbtinius idealus“ (Heideggeris 1992b: 274). Taip pat, bent jau 4–5-ojo dešimtmečių technologizuotos visuomenės analizėse, Heideggeris (1992b: 284) pabrėžė jos organizavimosi susiliejimą su militarine tvarka: „Pasauliniai karai yra skirtumo tarp karo ir taikos pradinė pašalinimo forma <...>. <...> karas yra tapęs esinio sunaudojimo atmaina, o tas sunaudojimas tęsiamas ir taikos metu.“

Anot Heideggerio (1976: 390), kitas Jüngerio išskirtinumo aspektas yra tas, kad jis savaisiais technikos apmąstymais buvo vienintelis autentiškas Friedricho Nietzsche'ės „valios galiai“ filosofijos tęsėjas. Jis toks buvo ne nagrinėdamas ir komentuodamas Nietzsche'ės tekstus, bet, anot Heideggerio (2004: 227), minėtieji Jüngerio technologizacijos aprašymai atlikti per Nietzsche'ės filosofijos prizmę. Galime pastebėti, jog paties Heideggerio technikos apmąstymas 4-ajame dešimtmetyje klostosi taip pat ir Nietzsche'ės studijų kontekste. Technologizuotos žmonijos vykdomas gamtos ir paties žmogaus suišteklinimas Heideggerio (1992b: 274–275) čia aiškinamas, be kita ko, ir per Nietzsche'ės gyvos būtybės siekio išlikti ir sustiprėti, t. y. gyvenimo sąlygų užsitikrinimo (*Bestandsicherung*), struktūrų analizės. Šiuolaikinės technologinės žmonijos struktūra paaiškinama per pasauliniu virtusio „dirbančio gyvūno“ struktūrą (Heideggeris 1992b: 267). Šitai turint galvoje, galima vėl prisiminti Spenglerio tekstą *Žmogus ir technika*, taip pat techniką kildinantį pirmiausia iš gyvūno (ypač plėšrūno) „gyvenimo taktikos“ bei valios galiai – šiuo požiūriu svarstytinas Heideggerio ir Spenglerio technikos koncepcijų ryšys. Pats Heideggeris šiame kontekste į Spenglerio tekstą detaliau nenurodo, tačiau kai kurie tyrinėtojai (pvz., Zimmerman 1990: 26–29) vis dėlto teigia, kad pastarojo nyčiškieji moderniosios technikos apmąstymai turėjo įtakos pirmajam.

Techninė civilizacija

Kitas iš pagrindinių Jüngerio tekstų nuopelnų yra tas, kad jie suteikia galimybę mąstyti planetariškai (*planetarisch zu denken*) (Heidegger 1976: 390). Jüngeris savo aprašo-

mus procesus supranta ne siedamas juos su konkrečiomis ideologijomis ar konkrečiais valstybiniais dariniais. Anot Jeffrey'io Herfo (1984: 105), „Jüngerio darbininko-kario simbolizmas pristato modernybės viziją, kuri nėra nei liberali, nei marksistinė, bet grynai technologinė“. Jüngeriu rūpi žmonijos technologizavimo procesų paviršiaus (jis daug dėmesio skyrė fotografijai) aprašymas, leidžiantis kalbėti apie skirtingų judėjimų gilesnį bendramatiškumą ir vienovę. Jis turi omenyje tarptautiškai vienodą susisiekiimo infrastruktūrą, masines informavimo priemones ir kitus moderniosios technikos fenomenus, homogeniškai bedengiančius Žemės paviršių. Be to, Jüngerio (1964: 71) siūloma perspektyva į šiuolaikinėse visuomenėse vykstančius procesus – tokia, tarsi į juos žiūrėtume pro teleskopą iš Mėnulio. Tai tokia perspektyva, kuri leidžia pamatyti skirtingų žmogiškųjų tikslų vienovę. Antrajam pasauliniam karui artėjant į pabaigą jis rašė: „Pirmą kartą Žemė, kaip rutulys, pamatyta kaip planeta, tapo kovos lauku, o žmonijos istorija veržiasi link planetarinės tvarkos“ (Jünger 1960a: 219). Panaši mintis pakartota ir garsiaame 1950-ųjų tekste, dedikuotame Heideggeriui:

Mes gyvename šalia siaubingų sviedinių tvirtovių, kurios apskaičiuotos didelės žmonijos rūšies dalies visuminiam [unterschiedslose] sunaikinimui. <...> Galių ir priemonių baismus leidžia daryti prielaidą, kad nuo šiol rizikuojama viskuo. <...> Visa tai pranašauja Pasaulio valstybę [Weltstaat]. Klausimas jau nebe apie nacionalines valstybes, taip pat ne apie didžiųjų erdvių apibrėžimus [Grossraumabgrenzungen]. Kalbama apie planetą apskritai. (Jünger 1960c: 270–271)

Anot Heideggerio, Jüngeris savąja darbininko, per techniką mobilizuojančio pasaulį, koncepcija pratęsė Nietzsche'ės prognozes apie užvaldyti Žemės rutulio ateinančių antžmogį susiedamas jas su dabartinio pasaulio aktualijomis. Anot mąstytojo, „tai, ką Jüngeris apmąsto valdžios ir darbininko formos idėjomis, yra universali valios galia valdžia planetariškai pamatytoje istorijoje [Geschichte]. Šioje tikrovėje šiandien glūdi viskas, ar tai būtų pavadinta komunizmu, ar fašizmu, ar pasaulio demokratija“ (Heidegger 2000: 375). Pats Heideggeris (1992b: 289) aprašinėdamas techninę „visų žemės žmonių bendrųjų monotoniją“, atrodo, taip pat laikosi tokios nuostatos. Jis panašiai kalba apie po skirtingomis ideologijomis glūdintį bendrą technologinį pamatą, o galiausiai tiesiog konstatuoja dabartinės pasaulinės techninės civilizacijos padėtį (Heideggeris 1992a: 413). Anot jo, moderniosios technikos amžius „<...> atmeta kaip neesminius dalykus nacionalinius ir tautinius skirtumus“ (Heideggeris 1992b: 287), o „<...> metafizikos užbaigimo planetariškumas [das Planetarische]¹ ir jo viešpatavimas gali būti apmąstyti nesiremiant istoriškai įrodomais tautų ir kontinentų pokyčiais“ (Heideggeris 1992b: 274). Kitaip tariant, Heideggeris čia moderniąją techniką supranta ne kaip konkrečios ideologijos, taip pat ne konkrečios tautos, valstybės ar netgi kontinento ypatybę, o būtent planetariškai, kaip visos žmonijos ir Žemės planetos masto fenomeną. Technologizuota žmonija dėl savo gigantiškumo (das Riesenhafte) (Heideggeris 1992d: 152–153) tampa planetariu

¹ Iterpiau šį A. Šliogerio vertime praleistą terminą ir atitinkamai koregavau vertimo sakinio struktūrą.

veiksniu: „Techniškai organizuotos žmonijos planetariniame² imperializme žmogaus subjektyvizmas pasiekia savo viršūnę, nuo kurios jis nusileidžia į organizuoto vienodumo lygmenį ir čia įsitaiso. Toks vienodumas yra patikimiausias tobulo, t. y. techninio, Žemės rutulio užvaldymo instrumentas“ (Heidegeris 1992d: 166). Tokiai technologizuotai žmonijai „pasaulis virsta objektu. <...> visos esinijos suobjektinimas perkelia tai, kas iš pradžių patenka į priešstatos ir pagaminimo dispoziciją – Žemės rutulį, – į žmogiškojo statymo ir griovimo centrą. Pats Žemės rutulys dar gali pasirodyti tik kaip antpuolio, kuris kaip besąlygiškas suobjektinimas įsitaiso į žmogaus valią, objektas“ (Heidegeris 1992c: 207). Taigi, galima sakyti, Jüngerio planetarinio mąstymo stiliumi Heideggeris išryškina tą moderniosios technikos ypatybę, kad ji apima visą žmoniją, tokiu būdu dėl galios ir poveikio masto ją paverčianti planetarinės reikšmės veiksniu.

Technika kaip lemtis

Spengleris minėtame 1931-ųjų tekste *Žmogus ir technika* taip rašo: „Iš tiesų nei galvos, nei rankos nėra pajėgios ko nors pakeisti mašinų technikos lemtyje [Schicksal der Maschinentchnik], kuri išsivystė iš vidinės, sieliškos būtinybės ir dabar tampa išbaigta. <...> Kūriny pasakyla prieš savo kūrėją <...>. Pasaulio ponas tampa mašinos vergu“ (1931: 74–75). Tokia fatalistinė nuostata moderniosios technikos atžvilgiu matyti ir ankstesniame jo veikle *Vakarų saulėlydis*. Spenglerio nuomone, faustiškosios Vakarų kultūros žmogus, ypač su moderniąja technika įgijęs istorijoje neregėtą galią ir laisvę gamtos atžvilgiu, dėl organizuotos veiklos specifikos, reikalingos tai galiai pasiekti, pats tampa tos galios įkaitu. Atrodo, visai panašiai šiuo požiūriu moderniąją techniką traktuoja ir Heideggeris: „Joks pavienis žmogus, jokia žmonių grupė, jokia kad ir žymiausių valstybės vyrų, tyrėjų ar technikų komisija, jokia ekonomikos ar industrijos lyderių konferencija nepajėgūs pakreipti ar pristabdyti istorinės [geschichtlichen] atominio laikmečio tėkmės. Jokia vien žmogiška organizacija nėra pajėgi užsigrobtį valdžią laikmečiui“ (2000b: 525). Anot Heideggerio, dėl moderniosios technikos įsivyravimo atsakingi ne patys žmonės, bet jo aprašoma „būties istorija“, nuo senovės graikų mąstymo išsirutuliojanti iki dabartinio technologinio laikmečio. Herfas (1984: 15), kalbėdamas apie tarpukario Vokietijos kontekstą, pabrėžė šio laikmečio vokiečių autoriams būdingą „<...> individualios subjektyvybės, suderintos su buvimo pajungtam nekontroliuojamai lemčiai ir likimui jausmu, akcentavimą. Romantizmas skatino užsiėmimą su jėgomis, esančiomis už ar žemiau reiškinių pasaulio.“ Panašiai teigiama ir apie Heideggerio technikos koncepciją. Anot Herfo (1984: 115), pastarasis „<...> manė, jog buvo prasminga spekuliuoti apie technikos esmę, sielą ar dvasią veikiau nei tirti socialinį kontekstą, kuriame radosi techninės inovacijos, bei politinius atsakymus tokiai inovacijai“. Apie technikos sielą ar dvasią Heideggeris nekalbėjo, tačiau iš tiesų galime teigti, jog Heideggerio ir kitų panašių technikos mąstytojų apmąstoma technikos esmė yra ne tiesiog esmė, bet „lemtinga esmė“ (Roberts 2012: 25). Tai, kas, atrodytu,

² A. Šliogerio atliktą būdvardžio „planetarische“ vertimą žodžiu „globalinis“ vientisumo dėlei pakeičiau „planetariniu“.

daroma žmonių – techninė veikla ir organizavimasis – šių autorių vis dėlto suvokiama kaip kylantys ne iš žmogiškų sprendimų, o veikiau iš pačios istorijos dėsningumų.

Čia reikia pastebėti, jog Heideggeris specifikuoja šią sampratą ir daro skirtį tarp likimo (*Geshick*) bei lemties (*Schicksal*). Anot jo, „moderniosios technikos esmė glūdi sąstate³. Sąstatas nulemtas išslaptinimo likimo [Geschick]. Šios frazės sako visai ką kita negu įprastos kalbos apie tai, kad technika yra mūsų amžiaus lemtis [Schicksal], kur „lemtis“ reiškia: nepakeičiamo proceso neišvengiamybė“ (Heideggeris 1992e: 233–234). Pagal mąstytoją, istorijos likimo supratimas kaip tik atveria laisvės matmenį, o likimiškos istorijos dimensijos užmarštis jį užveria. Taigi, Heideggerio (1992e: 234) nuomone, „<...> jeigu mes apmąstome technikos esmę, tada mes patiriame sąstatą kaip išslaptinimo likimą. Taip mes laikomės laisvoje likimo erdvėje, o likimas jokių būdu nepriverčia akiai pasiduoti technikai arba – kas yra tas pat – prieš ją bejėgiškai maištauti ir ją pasmerkti kaip kokį šėtono darbą.“ Tad vis dėlto skirtingai nei Spengleris savo fatalistinėje koncepcijoje, Heideggeris kalba apie įsiklausymą į technikos likimą glūdinčią laisvo santykio su technika galimybę. Hubertas Dreyfusas ir Charlesas Spinosa (2003: 343) tai šitaip apibūdina:

<...> privalome permąstyti būties istoriją Vakaruose. Tada pamatysime, kad, nors technologinis būties supratimas yra mūsų likimas, jis nėra mūsų lemtis. Tai yra, nors daiktų ir mūsų pačių kaip tvarkomų, tobulinamų ir našiai panaudojamų resursų supratimas plėtojosi dar nuo Platono, mes nesame užstrigę tame supratime. Nors techniškumas lemia būdą, kuriuo visa, kas svarbu, mums pasirodo, mes galime tikėtis mūsų optimizuojančio gyvenimo būdo transformacijos.

Anot Heideggerio, įk kontekstindami šiuolaikinį technologinį būties supratimą kaip vieną iš istorinių būties supratimo būdų, turime galimybę atsiriboti nuo linkusio įsivyrauti techninio mąstymo tendencijų ir atverti erdvę kitokiems santykio su tikrove būdams.

Dar XX a. 3-iajame dešimtmetyje savo straipsnyje „Technika ir forma“ (1985) Cassireris irgi kalbėjo apie techniškiosios žmonijos lemties ir laisvės santykį. Anot Davido Robertso (2012: 20), kaip tik Spenglerį Cassireris laikęs „<...> lyderiaujančiu atstovu plačiai paplitusios iracionalios ir fatalistinės modernybės interpretacijos, grąsinusios Veimaro respublikos ateičiai ir apskritai pačiam modernybės išlikimui“. Tad Cassireris polemizuoja ir su tokia fatalistine moderniosios technikos samprata. Dar savojo straipsnio pradžioje jis kalba apie tai, kad dvasia (*Geist*), kurios pamatinis bruožas tas, jog ji yra laisva nuo išorinių determinacijų, įsigilindama į techniškąją savo lemtį (*Schicksal*), ir ją paverčia savo laisve (Cassirer 1985: 39). Iš pradžių parodydamas, kokiais būdais technika yra konstitutyvinis žmogaus laisvės elementas (pvz., įrankio naudojimas žmogui leidžia pereiti iš maginio santykio su tikrove į tokį santykį, kuriame žmogus pirmą kartą suvokia gamtą kaip atskirą nuo žmogaus, o kartu konstituojasi ir žmogaus laisvos valios galimybė), straipsnio pabaigoje Cassireris (1985: 89) vis dėlto pripažįsta tą ydingą šiuolaikinės kultūros padėtį, kad žmogus tampa užvaldomas nebekontroliuojamo techninio-ekonominio gaminimo-vartojimo režimo ir – nurodydamas į Immanuelio Kanto „etinės

³ A. Šliogerio pasiūlytą technikos esmę nurodančio žodžio „Gestell“ vertimą žodžiu „po-stata“ keičiu „sąstatu“.

teleologijos“ sampratą – teigia, jog „technikos etizavimas yra centrinė mūsų dabartinės kultūros problema“. Nors dabartinės vartotojiškos techninės kultūros žalinga padėtis kyla ne iš pačios „technikos dvasios“, o iš technikos sąryšio su kapitalistine ekonomika, vis dėlto pati technika negali nutraukti šio sąryšio, nes ji apskritai negali savarankiškai kelti tikslų – todėl ji ir subordinuotina etikos sričiai.

Lygindamas Cassirerio ir Heideggerio technikos koncepcijas Hansas Ruinas (2012: 132) rašo:

Jis [Cassireris – *T. M.*] taip pat [kaip Heideggeris – *T. M.*] suvokė techniką kaip lemtį, kaip *Schicksal*, ta prasme, kad jos jėga visad jau perėmė žmogaus mąstymą ir jo santykį su gamta, palikdama mus su atsakomybe apgalvoti ir apmąstyti situaciją, iš kurios nebegalime pasitraukti. <...> Abiem problema buvo, ką galėtų reikšti laisvesnio santykio su technika įtvirtinimas.

Apibendrintai tariant, Heideggeris ieškojo neištraukiamojo santykio (*Gelassenheit*) su neišvengiama technologizacija, o Cassirerio bandymas apmąstyti šiuolaikinėje kultūroje dominuojančioje technikoje glūdinį žmogų laisvinantį potencialą galiausiai jį atvedė prie technikos subordinacijos etinei sričiai. Šiuo požiūriu galima svarstyti, ar kasireriška polemika su fatalistine technikos lemties samprata turėjo įtakos vėlesnei Heideggerio koncepcijai. Pats Cassireris (1946: 293) jau po Antrojo pasaulinio karo JAV išspausdintame tekste vis dėlto traktavo Heideggerio ir Spenglerio filosofijas kaip šiuo požiūriu tapačias bei teigė, kad abi jos susilpnino jėgas, galėjusias pasipriešinti neracionalių nuostatų nacionalsocialistinėje Vokietijoje įtvirtinimui. Nepaisant skirtingų mąstytojų strategijų, pagrįstai galima nagrinėti paraleles tarp Heideggerio ir Cassirerio bandymų apmąstyti techniškąją žmonijos lemtį iš laisvės perspektyvos.

Išvados

Esama paties Heideggerio pripažintų įtakų jo technikos filosofijai ir tyrinėtojų pastebėtų diskutuotinių paralelių tarp kai kurių svarbių šio autoriaus technikos filosofijos motyvų bei kai kurių tarpukario Vokietijos autorių, dar anksčiau nei Heideggeris ėmusių filosofškai apmąstyti technologizacijos procesus. Pirmiausia tai Jüngerio 3-iojo dešimtmečio pabaigos ir 4-ojo dešimtmečio pradžios tekstai, savais detaliais įvairių technologizacijos apraiškų aprašymais, paties Heideggerio pripažinimu, suteikę reikšmingą paskatą jo vėlyvesniems moderniosios technikos esmės apmąstymams. Tyrinėtojai pabrėžia Jüngerio darbininko formos (*Gestalt des Arbeiters*) sampratos giminingumą vėlyvesnei Heideggerio technikos esmės kaip sąstato (*Gestell*) sampratai. Svarbi autorius vienijanti paralelė yra bandymas apmąstyti ir artikuliuoti planetarinį moderniosios technikos pobūdį. Galima sakyti, abiejų autorių nuomone, dėl technologizacijos homogenizuojančių tendencijų ir jos masto iškyla tokia aplinkybė, jog visa Žemės planeta tampa technologizuotos žmonijos poveikio objektu. Heideggerio technikos filosofijai svarbios technikos kaip žmonijos likimo (*Geschick*), nepavaldaus žmogaus bandymui jį pakeisti, sampratos atitikmenų galime rasti dar ankstesniuose Spenglerio moderniosios technikos apmąstymuose. Kita vertus, galime kalbėti ir apie paraleles tarp Heideggerio ir Cassirerio polemikos su spengleriška

fatalistine technikos kaip žmonijos lemties (*Schicksal*) samprata: abu mąstytojai pripažinę moderniosios technikos dominantę šiuolaikinėje kultūroje vis dėlto savaip bandė apmąstyti ir šiame likime glūdintį laisvės dėmenį.

Literatūra

- Blok, V., 2017. *Ernst Jünger's Philosophy of Technology: Heidegger and the Poetics of the Anthropocene*. New York and London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315185262>
- Cassirer, E., 1946. *Myth of the State*. New Haven: Yale University Press.
- Cassirer, E., 1985. Form und Technik. In: *Symbol, Technik, Sprache. Aufsätze aus den Jahren 1927-1933*, eds. E. W. Orth et al. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 39–91.
- Dreyfus, H. L., Spinosa, C., 2003. Further Reflections on Heidegger, Technology, and the Everyday. *Bulletin of Science, Technology & Society* 23(5): 339–349. <https://doi.org/10.1177/0270467603259868>
- Heidegeris, M., 1992a. Filosofijos pabaiga ir pagrindinis mąstymo uždavinys. In: *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 408–425.
- Heidegeris, M., 1992b. Metafizikos įveika. In: *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 266–290.
- Heidegeris, M., 1992c. Nyčės žodis „Dievas mirė“. In: *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 168–216.
- Heidegeris, M., 1992d. Pasaulėvaizdžio metas. In: *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 136–167.
- Heidegeris, M., 1992e. Technikos klausimas. In: *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 217–243.
- Heidegger, M., 1976. Zur Seinsfrage. In: *Wegmarken*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 385–426.
- Heidegger, M., 2000a. Das Rektorat 1933/34. Tatsachen und Gedanken (1945). In: *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 372–394.
- Heidegger, M., 2000b. Gelassenheit. In: *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 517–529.
- Heidegger, M., 2004. *Zu Ernst Jünger*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Herr, J., 1984. *Reactionary Modernism: Technology, Culture, and Politics in Weimar and the Third Reich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jünger, E., 1960a. Der Friede. In: *Essays I: Betrachtungen zur Zeit*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 201–244.
- Jünger, E., 1960b. Die Totale Mobilmachung. In: *Essays I: Betrachtungen zur Zeit*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 123–147.
- Jünger, E., 1960c. Über die Linie. In: *Essays I: Betrachtungen zur Zeit*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 245–289.
- Jünger, E., 1964. Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt. In: *Essays II: Der Arbeiter*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 9–329. <https://doi.org/10.5771/9783845269238-208>
- Norkus, Z., 2012. Apie ateinančią sintetinės biologijos Kondratjevo bangą ir biokapitalistinę Lietuvą. *Problemos* 81: 79–97. <https://doi.org/10.15388/problemos.2012.0.1289>
- Roberts, D., 2012. Technology and Modernity: Spengler, Jünger, Heidegger, Cassirer. *Thesis Eleven* 111(1): 19–35. <https://doi.org/10.1177/0725513612445362>
- Ruin, H., 2012. Technology as Destiny in Cassirer and Heidegger: Continuing the Davos Debate. In: *Ernst Cassirer on Form and Technology. Contemporary Readings*, eds. A. Hoel, I. Folkvord. Palgrave Macmillan, 113–138. https://doi.org/10.1057/9781137007773_6
- Spengler, O., 1931. *Der Mensch und die Technik. Beitrag zu einer Philosophie des Lebens*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Zimmerman, M. E., 1990. *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics, Art*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.